

István kandidátus, a KLTE tanszékvezető egyetemi tanára mellett a helyi szakemberek is ismertették kutatásaik eredményeit Báthori Gábor és a hajdúk kapcsolatáról, valamint a második hajdúfelkelésről. Az emlékülést — a testvérvárosok művészeti csoportjainak részvételével — színvonalas kulturális műsor követte. Októberben találkozóra várta a város elszármazott szülőit.

December hónapban megrendezik a Városunk 375 éve című kiállítást, amely három nagy egységben mutatja be Bőszörmény fejlődését. Karai József zeneszerző énekkari művet írt hajdúsági népdalok felhasználásával, dr. Varga Gyula koreográfus pedig a 30 éves Bocskai táncgyűttes számára készített hajdúsági tánckompozíciót.

Az évfordulóra megjelenő Báthori Gábor- és Silye Gábor-emlékérem elsősorban a numizmatikusoknak szerez örömet. Megjelenik továbbá a Hajdúsági Közlemények sorozatban Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Bőszörményben és Poór János: Városunk felszabadulása című kiadvány. Készül Szendrey István szerkesztésével a Hajdúbőszörmény története című monográfia új kiadása is. Dr. Oláh Imre — országosan is elismert — amatőr filmes forgatja filmjét, mely bemutatja a város múltját és jelenét. A rendezvények és az évfordulóra készülő alkotások mellett több új létesítmény — művelődési központ, szoborpark, ABC-áruház, jubileumi park, játszótérek — átadása teszi emlékeztetéssé ezt az esztendőt.

Az elmúlt időben társadalmi munkáért három alkalommal a HNF nemzeti zászlajával kitüntetett város új akciót indított. A „375 perc Hajdúbőszörményért” mozgalomhoz nagyon sok lakos és közösség csatlakozott, jelezvén, hogy a múltra emlékezve is a jövő építése, a környezet fejlesztése a legfontosabb feladatok a város lakóinak.

Both Ferencné

Kőrösi Csoma Sándor a szülőföld népének emlékezetében¹

A tibeti filológia megalapítója, Háromszék nagy fia azoknak a neves személyiségeknek sorába tartozik, akiknek munkásságát jórészt a nagyvilág tudományos műhelyeiben ismerik és értékelik. Ezen túlmenően rendkívüli életének számos vonása — a nyelvész-műhelyek határain túl — a tömegek között is elevenen él. Emberi nagysága, tudományoszeretete, szerénysége, önfeláldozása már életében példaképpé szolgált honfitársainak. Rendkívüli személyisége költők, írók, művészek képzeletét ragadta meg. Könyvek és tanulmányok, költemények, elbeszélések, regények, képzőművészeti alkotások, emlékünepségek, nevét viselő iskolák és művelődési intézmények jelzik azt a maradandó hatást, amelyet Kőrösi Csoma Sándor emléke népünk tudatában betölt.

Tudományos érdemeinek értékelése, illetve további feltárása a Kelet-kutatók feladata.

Kőrösi Csoma Sándor a közismertnél szorosabb kapcsolatot tartott rokonaival, a szülőfaluval, az egykori háromszékiekkel. Bizonyosságul szolgálnak erre testvérelével, Gáborral, Gecse Béni és Kónya Sámuel kőrösi tanítókkal folytatott enyedi, göttingeni és ázsiai levelezése, családjának, Körös lakosságának küldött és hagyományozott jelentős pénzszegei, valamint a kézdivásárhelyi határőr katonai nevelőintézetnek tett alapítványa is. Az utóbbit 1860-ban a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium örökölte, és annak kamatjából a II. világháború kitöréséig az arra érdemes diákoknak jutalomkönyveket és pénzszegeket adtak.

A szülőföld népe büszke volt fiára, s ennek megnyilvánulási formái rendkívül változatosak. A tudós nemcsak nevet kapott Köröstől, de nevet is adott neki, általa vált híressé a Kárpátok tövében meghúzódó kis székely falu.

Miután elhagyta hazáját, Kónya Sámuel kőrösi tanító verset írt a nagy utazóról *Tisztes Csoma Sándor* címmel, melyet minden évben a tanévzáró ünnepélyen a kőrösi iskola legjobb tanulója szavalt el. Miután ismertté vált a megdöbbentő hír, mely szerint Kőrösi Csoma Sándor nincs többé, szülőhazájában a nép mesehősként állított örök emléket fiának. A háromszéki népmesét, Zajzoni Rab István 1857-ben közölte nyomtatásban.

A múlt század második felében és századunk elején a Csoma leszármazottak, a szülőföld oktatási és művelődési intézmények célul tűzték ki, hogy szobor formájában is megőrokitik a világhírű tudós és utazó emlékét. Ebben a mozgalomban kiemelkedő helyet foglalt el pákéi Sándor József, a kovásznai kerület országgyűlési képviselője és a sepsiszentgyörgyi Székely

¹Részlet a szerző Kőrösi Csoma Sándor bibliográfia címmel megjelent munkájából. (Szerk.)

Mikó Kollégium. Sándor József kezdeményezte, irányította, támogatta és országos érdekűvé emelte a Csoma-ügyet. Az ő javaslatára szavazták meg a törvényhozó szervek Körös névű Csomakörösre való változtatását. A „Mikósok” gyűjtőmunkában vettek részt, emlékkönyveket szerveztek a megyeközpontban és vidéken, s ezek bevételét a szoboralapra fordították. Ugyanakkor létrehozták a Körösi Csoma Sándor Ifjúsági Önképzőkört, melynek célja: „ügy neveljen, hogy az intézet minden tagja Körösi Csoma Sándor erényeinek tudatos követője legyen” — olvashatjuk a korabeli iskolai Értesítőben. 1904 nyarán a háromszéki egyetemi hallgatók is rendeztek ünnepséget a szoboralap javára Köröson és Kovásznán. A sepsiszentgyörgyi Székely Népből ekkor jelentek meg Endrődi Sándor és Felszeghy Dezső Csoma-versei. Az ifjú olvasók számára először Benedek Elek írta meg Csoma életrajzát. A mű 1907-ben jelent meg.

Csoma Sándor születésének 125. évfordulóját 1909-ben ünnepelték. Ebből az alkalomból a csomakörösiek hazai földet, cserlevél koszorút és emléktáblát küldtek a dardzsilingi síremlékre, 1912-ben pedig megalakították a Csoma Sándor Gazdakört.

A háborús és azt követő évek a Csoma-ügyre nézve sem voltak kedvezőek. Ennek ellenére 1920-ban megjelent kézdívasárhelyi Szabó Jenő verse *Dal a nagy székely diákról* címmel. A helyi lapok cikkei és híradásai jelezték a Körösi Csoma Társaság megalakulását. Baktay Ervin útját Csoma nyomdokain és az 1933. évi tókői ünnepségeket, amikor a háromszéki tudóst buddhista szentté avatták.

1934-ben Csoma születésének 150. évfordulója alkalmat adott országos ünnepségek rendezésére. A Mikó Kollégium és a Múzeum megemlékezésein kívül július 29-én az erdélyi tudományos élet jeles képviselőinek jelenlétében emlékkönyvet tartottak és emléktáblát helyeztek el Csomaköröson.

A két világháború közötti időszakban a Csoma-ügyért talán a legtöbbet Sándor József, Debreczy Sándor, Szabó Gyula és Incze László tettek. Az elsőről már írtunk. Debreczy, a Mikó Kollégium tanára sokat tett a Körösi Csoma-levelek sorsának tisztázásáért, számos cikket írt, a *Székely Népből* regényes Csoma-életrajzot közölt, melyet *Körösi Csoma Sándor csodálatos élete* címmel megjelentetett. Szabó Gyula és Incze László Köröson dolgoztak. Adakozásra buzdítottak, cikkeket jelentettek meg más megyék lapjaiban is, irányították a szoboralapra és a Körösi Csoma Sándor Közművelődési Házra való gyűjtést, és a lakosság lelkében mindketten ébren tartották a Csoma szemlemi hagyatéka iránti tiszteletet.

1942-ben a nagy orientalista halálának 100. évfordulóján a sepsiszentgyörgyi Székely Népfeljácánaponta naponta megjelent az emlékeztető felirat: „Körösi Csoma Sándor-év”. A megye majdnem minden iskolájában és művelődési otthonában megemlékeztek a jeles tudósról és utazóról, a megyeszékhelyen pedig Csoma-vonatkozású képeslaporozatot adtak ki. Ugyanott újra megjelentették Debreczy Sándor könyvét.

A II. világháború után a sepsiszentgyörgyi Népi Egység című lap közölt méltató cikkeket Holló Ernő, Albert István és mások tollából. 1955-ben a Magyarországra került bukovinai székelyek mutatták be a kézdívasárhelyi Földi István Körösi Csoma Sándor című drámáját.

A tudós születésének 175. évfordulóján, 1958-ban, a Kovászna városi Ifjúsági Szövetség vezetésének kezdeményezésére, főképp a kovásznaiak és a körösiek közadakozásából, elkészült Orbán Áron alkotása a Csoma-mellszobor, amelyet később a szülőfalu központjában helyeztek el.

Románia új területi beosztása, Kovászna megye megalakulása páratlan lehetőségeket teremtett a vidék művelődési-művészeti életének kibontakoztatására, a haladó hagyományok ápolására. Művelődési egyesületek jöttek létre Zagonban, Árapatakon, Nagybaconban, amelyek Mikes Kelemen, Romulus Cioflec és Benedek Elek nevével viselték. Dózsa György-, Gábor Áron-, Barabás Miklós-, Kónsza Samu-emlékkönyvet szerveztek. Szobrot vagy emlékoszlopot kapott Dózsa Dálnokon, Barabás Miklós Márkosfalván, Bod Péter és Végh Antal Csernátonban, Gábor Áron Sepsiszentgyörgyön és Kézdívasárhelyen, Lázár Mihály Sepsiszentgyörgyön. A megye múzeumi hálózata Kisbaconban Benedek Elek Emlékházzal, Kézdívasárhelyen városi és céhtörténeti múzeummal, Sepsiszentgyörgyön Gyárfás Jenő Emlékházzal, Csernátonban néprajzi kiállítással bővült.

Csoma-vonatkozású eseményekben a leggyümölcsözőbb évnak az 1969-est tekinthetjük. Születésének 185. évfordulóján a Kovászna megyei Művelődés- és Művészetügyi Bizottság, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsa és Románia Szocialista Köztársaság Akadémiájának rendezésében Sepsiszentgyörgyön emlékkönyvet rendeztek és utcát neveztek el róla. Kovásznán ünnepélyes keretek között helyezték el a tudósról készülő szobor alapkövét és Csomával kapcsolatos dokumentum- és képzőművészeti kiállítást rendeztek. Csomaköröson ünnepi megemlékezést tartottak, emlékszóbat avattak és a falu nagy szülöttjéről neveztek el a művelődési otthont. Ugyanebben az évben kapott szobrot a szülőfalun kívül Kovászna és Sepsiszentgyörgy is. Csomaköröson, a már említett székelyudvarhelyi Orbán Áron alkotását, Kovászna főterén Jecza Péter sepsiszentgyörgyi születésű temesvári szobrász pályaművét, a sepsiszentgyörgyi múzeumban pedig Puskás Sándor kolozsvári szobrászművész munkáját állították ki.

Ezek az események rányomták bélyegüket a megyénkben született vagy az itt élő írók, költők, publicisták, képzőművészek, népi mesterek további munkásságára is. Gondolunk itt

Farkas Árpád ugyancsak 1969-ben megjelent *Kőrösi Csoma Sándor* című versére vagy Magyar Lajos *Csoma Sándor naplója* című poémájára. Mindkettőt többször kiadták, az utóbbit pedig román, német, angol, orosz, japán, francia és hindi nyelvre is lefordították. Véget nem érő azon tollforgatóink névsora, akik publicisztikai írásaikban Csoma Sándorról vallanak, emlékeznek. Elég, ha megemlítjük Beke György, Veress Dániel, Holló Ernő, Kádár László, Sylvestor Lajos, Kónya Ádám, Gazda József, Csegő Zoltán, Kisgyörgy Zoltán, Zsuffa Zoltán nevét.

A megyénkben született vagy az itt élő, Csomát megelevenítő képzőművészek és népi mesterek névsora is gazdag. Gondoljunk csak a kovásznai Csutak Levente tusrájzaira és olajfestményére, Farkas György fába vésett emléktábláira, Torró Vilmos emléklapjaira, az erdővidéki Kósa Bálint nagyméretű fametszeteire, a kézdivásárhelyi Jakabos István fa domborműveire vagy a sepsiszentgyörgyi Kisgyörgy Tamás könyvillusztrációira, Petrovits István fém domborművére, Plugor Sándor emléklapjaira, Eröss János kispasztikájára, Köpe Géza szobrára.

1972 és 1979 között a nyújtódi születésű Jakabos Odön volt a Csoma-ügy fátylavívője. Vizontagságokkal teli ázsiai utazása során bejárta a „Csoma-útvonal” egyes szakaszait, anyaföldet vitt a dardzsilingi sírra, és az onnan magával hozott rögöket szétszórta a csomakőrösi öreg diófák alatt. A maga nemében páratlan, évekig tartó előadó körúton számolt be utazási élményeiről, amely elsősorban Kőrösi Csoma Sándor emlékének ápolását, felelevenítését szolgálta. Halála után özvegye J. Molnár Mária és az íróbarátok összefogásának eredményeképpen 1983-ban Bukarestben megjelent életműve, az *Indiai útnapló Kőrösi Csoma Sándor nyomában*.²

A Kovászna megyébe látogatók számos Csoma-vonatkozású emlékkal találkoznak. A tudós szülőfalujában szobrot, emléktáblákat, a több mint 250 éves diófákat és a Csoma nevével viselő művelődési otthon kis emlékszobájában dokumentumokat, fényképeket, számos könyvet, tanulmányt, cikket, G. Olasz Ella nagyméretű, művészi kivitelezésű színes „nagy út” térképét, Jakabos Odön úti ruháját és cipőjét, dardzsilingi földet és még számos emléktárgyat talál. Kovászna központjában a művelődési ház előtt Kőrösi Csoma Sándor bronzszobra áll, bent pedig Szervátiusz Jenő tölgyfa domborművét és Csutak Levente Életkerék című tusráját, a városi képtár gyűjteményében Gy. Szabó Béla és Imets László fametszeteit láthatják. Sepsiszentgyörgyön, az Állami Levéltár őrzi a kőrösi keresztelőkönyvet Csoma Sándor keresztelési bejegyzésével és több más, Kőrösi Csomával kapcsolatos dokumentumot. A megyeszékhely központjában található Képzőművészeti Galériában Puskás Sándor Csoma-szobrát tekintheti meg a látogató. A múzeum könyvtárában gazdag Kőrösi Csoma-vonatkozású dokumentumgyűjtemény áll a kutatók rendelkezésére.

Kőrösi Csoma Sándor emberi nagysága, szellemi hagyatéka a lankadást nem ismerő szorgalomnak, a kitarító munkásságnak és az igazi hazaszeretettől áthatott tudományosságnak követeire méltó példája.

Zágoni Jenő

Százötven esztendeje született Jósa András

Rómer Flóris, a magyar régészet nagy úttörője 1868-ban, az akkor indított régészeti szaklap, az Archeológiai Értesítő első számában a következőket írta: „Szívből örvendek, hogy az átkos dulakodás helyett — melyeket a tudományos ember csak megsirathat — támadtak a vidéken is férfiak, kik annyi értelemmel és ügyszeretettel pártolják a régészetet.”

A neves kutató szavai a vidék első múzeumának alapítójára, Jósa Andrásra vonatkoznak, akinek idén ünnepeljük születése 150. évfordulóját. A szűkebb pátria, a Nyírség és Nyiregyháza méltó módon, kiállítással és tudományos ülésszakkal tiszteleg nagy fia előtt. Nyiregyháza nemcsak a múzeum, hanem a megyei kórház is az ő nevét viseli. Mert ez az örök életében Kossuth érzelmű „nyíri kuruc” nemcsak régész és múzeumalapító volt, hanem nagy tudású orvos is.

Jómódú család tagjaként született 1834. november 30-án, Nagyváradon. 14 éves volt, amikor kitört a szabadságharc, a kisdíák nemzetörnek jelentkezett, s lett az egyik csapat kisdobosa. Apja kívánságának engedve pár évig jogi és gazdatiszti iskolát hallgatott, majd 26 éves korában Bécsben medicusnak jelentkezett, ahol alapítója lett az Első Magyar Társasörneknek, amelyek célja a Bécsben élő magyarok lelki, nemzeti összefogása. Erzsébet királyné kísérorvosaként világ körüli útra mehetett, de ő visszavágyott a Nyírségbe. A Pestre költöző Korányi Frigyeszt váltotta fel az akkor nyolcággyas kállói kórház élén, amely működése alatt 84 ágyasra növekedett.

²Jakabos Odönről lásd a Honismeret 1979. évi 5—6. és az 1984. évi 5. számát.